

Kiss Dénes Szomszédok és szomszédságok Erdélyben

A bevezetőből és öt tanulmányból álló, 150 oldalas kötet az erdélyi szomszédság intézményének múltját és jelenét mutatja be¹. A kötetet szerkesztője, Vintilă Mihăilescu antropológus, bukaresti egyetemi tanár, a román társadalomtudományokban a szomszédsági intézménnyel kapcsolatos űrt szándékszik kitölteni. „A Szomszédságok ismeretlenek és/vagy mellőzöttek a román szakirodalomban. Egy néhány Stahl, Herseni vagy Muşlea kivételével, akik hagytak maguk után egy-egy cikket e témáról, szinte senki nem érdeklődött e fontos társadalom-szerveződési forma iránt. Szász eredetű lévén ez a szászok problémája volt – akik aránylag intenzíven tanulmányozták is, de főként mint társadalomtörténeti tény, és legfőképpen mint az identitáshoz kapcsolódó tény. Az is szimptomatikus, hogy mindegyik tudományos közösség a maga szomszédságait tanulmányozta (amennyire tanulmányozta): a németek a szászokét, a románok a románokét, a magyarok a magyarokét, míg a cigányok – igaz ritkább – szomszédságaival természetesen senki sem foglalkozott. Márpedig ez az „izolacionizmus” csak káros lehet, mivel a Szomszédságok kapcsán felmerülő lényegi kérdés e szerveződési forma rendkívüli életképessége (és változékonyága) térben és időben. A vonatkoztatási rendszer tehát a teljes erdélyi társadalom a maga történelmével, és nem annak valamely elszigetelten tekintett etnikai komponense.”

A kötet szerkezete a fenti problémafelvetés logikáját követi: román, német és magyar szerzők tollából egy-egy tanulmányt tartalmaz a szász, magyar és román szomszédságokról, egy tanulmányt a jelenlegi kiüresedett szász falvakban továbbélő szomszédsági formákról, amelyeket a szerkesztő bevezetője és záró-tanulmánya fog egy keretbe.

A bevezetőben, elébe menve a leíró tanulmányoknak, a szerkesztő a szomszédság intézményének néhány olyan vonatkozását emeli ki, amelyek kelet-európai kontextusban azt tanulmányozásra érdemessé teszik. Az intézmény legfőbb ilyen jellemzője, hogy mint szerveződési forma, a rokonságon alapuló szerveződésektől a területiségen alapuló szerveződések irányába tett fontos lépés. Míg a tágabb térségben a rokoni alapokon szerveződő közösségek a dominánsak, (pl. a zadruga vagy a román „obşte devălmaşă”) a Szomszédságok szigorúan a térbeli egymásmellettiség alapján létrejövő társulások. Továbbá a szomszédsági intézmény elmozdulást jelent az ajándekozáson alapuló közösségtől a szerződésen alapuló közösség fele, legfőképpen pedig az „írott kultúrát” terjesztik egy „orális kultúra” mechanizmusai által szabályozott rurális környezetben. Mindezek a jellemzők a modernizáció irányába történő lépések kifejeződései, akárcsak a szomszédság azon vetülete, amit a szerkesztő „morális könyvelésnek” nevez: „a közösségi normák megszégése esetén alkalmazott, a tett súlyossága szerint differenciált büntetések (Bussgeld) léte a «morál könyvelésének» olyan esete, amely valószínűleg Max Weber is igencsak lelkesítette volna.”

¹ Mihăilescu Vintilă (szerk.): *Vecini și vecinătăți în Transilvania*. Bukarest, 2002, Paideia.

Pozsony Ferenc tanulmánya („*Az erdélyi szomszédságok*”) a téma (alapvetően szociológiai tárgyalásának) történeti kontextualizálását végzi el, az írás történeti összehasonlító elemzés a szász és a magyar szomszédságokról.

A tanulmányból megtudjuk, hogy történetileg a szomszédságok Erdély városi közösségeiben alakultak ki. Elődeik a fraternitások (vallási társulások) és a céhek, a vallási társulásoktól eredeztethetők a vallásgyakorlásra vonatkozó szabályok, a céhektől a szervezeti struktúra és a szimbólumok használata. A városokban kialakuló szomszédsági intézmény később falusi környezetben is elterjed, részben a lutheránus egyház ösztönzésével, amely az intézményt a vallási értékek terjesztésére és a vallásgyakorlás ellenőrzésére igyekszik felhasználni.

A 19. század folyamán, a középkori jogok és privilégiumok, valamint a szász autonómia sajátos intézményeinek megszűntével, majd különösen a dualizmus hatására a szomszédság az etnikai identitás megőrzésének egyik pillérévé válik. Ennek felismerése az intézmény újjászületési hullámát eredményezi, ezúttal az értelmiség ösztönző hatására. 1891-ben egy minisztériumi rendelet értelmében a szomszédságok, mint autonóm társadalmi intézmények elvesztik jogi jellegüket és funkcióikat, majd az adminisztratív előírás eredményeképpen a városok nagy részében megszűnnek. Az intézkedés hatása azonban a városoknál etnikailag homogénebb falvakban kisebb, így ezekben, funkcióik újragondolásával, a Szomszédságok a napjainkig továbbéltek

A szomszédság történetének bemutatását az intézmény szervezeti és működési leírása követi. Megtudjuk, hogy egy szász falu rendszerint több szomszédságba szerveződött, tagságát kizárólag férfiak alkották (nős, a faluban telekkel és házzal bíró férfiak), a felvétel kérés alapján történt. A minden lakosra kiterjedő szomszédsághoz tartozás tehát elvileg egyéni választás kérdése volt, a gyakorlatban azonban a közösségi elvárás a tagságot kötelezővé tette, és az elvileg lehetséges kizárásra sem került sor szinte soha.

A szomszédság Statutuma, amelyet a világi és egyházi hatalom képviselői is jóváhagytak, a tagok, vezetők és tisztségviselők jogait és kötelességeit, a tagok felvételének, kilépésének és kizárásának feltételeit rögzítette. A szomszédság élén álló Apát és helyettesét titkos szavazással választották, tevékenységükért a közösség megkülönböztető tiszteletében részesültek. A szomszédság életének legfontosabb eseménye az évente egyszer sorra kerülő „Ítélet napja”, amelyen a férfiak megbeszélték az év eseményeit, számbavették a tagok által elkövetett kihágásokat, kifizették az ezekre kiszabott bírságokat, és végül a napot mulatsággal zárták.

A szomszédság vagyona anyagi és szimbolikus javakból állt. A szimbolikus javakat általában a megidéző tábla („*tabla de convocare*”), a szomszédság ládája és zászlója képezte. A tábla a híráramlás megerősítését szolgálta, a ládában a javakat tartották (az „Ítélet napján” ez képezte a rituálé központját), a zászlót főként a temetéseken használták. Ezen kívül a Szomszédság közösségi tulajdonú használati tárgyakat is birtokolhatott (lakodalmakon és temetéseken használatos asztalok, padok, edények, tűzoltó-eszközök, stb.), valamint a bírságokból származó pénz.

A szomszédság legfontosabb funkciói a kölcsönös segítség (fiatalok családalapítása-házépítése, természeti katasztrófák, temetések stb. esetén), a biztonság szavatolása (az utcák, a mező és az erdők őrzése, a kutak tisztán tartása, utak és hidak karbantartása stb., később a tisztaság és közegészség megőrzése is), az erkölcsi értékek ápolása (alkoholfogyasztás, borkimérés kontrollja, súlyos családon belüli nézeteltérések-konfliktusok, szomszédok közötti veszekedések, káromkodás büntetése, a cigány javasasszonyok és ortodox papok jóslataira hallgatók büntetése, stb.), a vallási normák támogatása (az istentiszteletekről hiányzó megbírságolása, vasárnapi munka tiltása, a templomba-járó ruházat rögzítése stb.). A társadalmi-politikai változások következté-

ben az intézmény funkcióinak nagy része leépül, ám közben újakra is szert tesz, mint például a már említett identitásmegerősítő funkció.

A 2. világháború után újjászervezett Szomszédokban a fő változást az etnikailag homogén falurészek megszűnése okozta, aminek következtében lehetetlenné vált a szomszédok térségi közelség szerinti szerveződése, így szervező elvvé az etnikai hasonlóság válik. A szocialista évtizedekre az intézmény fő funkciója a falu egyháztanácsi képviselője, valamint az Ítélet napjának évenkénti megszervezése marad, amely ekkora már a falu fő etnikai ünnepévé válik. 1989 után a legtöbb egykori szász faluban már csak egy szász szomszédok működik, amelynek egyetlen megmaradt funkciója a halottak illő eltemetése.

A magyarok lakta településeken fellelhető szomszédok a szerző három típusba sorolja. A középkor során a magyarok és szászok által együtt lakott városokban megjelenő Kalandos társaságok (temetkezési kölcsönös segítségnyújtási társaság) képezik az egyik típust, a szász területen belüli magyar nyelvterületeken ma is működő, a szász modell szerint létrehozott Szomszédok a másikat, valamint a Szászföld szomszédokában fekvő településeken a 19-20. században megjelenő, a szász szomszédokok temetkezési funkcióra redukálódó változatai a harmadikat.

A Kalandos társaságok a szász szomszédokokhoz hasonlóan a frateritásokból alakulnak ki, elsődleges funkcióik a közös vallásgyakorlásra, karitatív tevékenységekre, temetésekre, valamint az elhunytak lelki nyugalmanak biztosításra terjedtek ki. E funkciókat később átveszik az időközben kialakuló céhek, ezért a Kalandos társaságok nagyrészt megszűnnek, csak a céhszervezetből kimaradó városi agrárközösségekben maradnak fenn (pl. a Kolozsvár melletti Hóstáton, Zilahon, Enyeden). Mivel a céhszervezet megszűnése ezek működését nem érintette, egyes Kalandos társaságok napjainkig fennmaradtak. A Kalandos társaságok fő feladata a temetések illő megszervezése volt, de emellett a mindennapi élet számos más területét is szabályozta (pl. legel-tetést, legelőgazdálkodást, éjjeliőrseget).

A Szászföldön élő magyarok körében a szász szomszédok mintájára szerveződő és működő szomszédok társulások jellemzők, falvakon és városokon egyaránt. Városban a területi szétosztottság miatt a tagok általában nem szomszédok, ennyiben tehát ezek inkább etnikai alapú társulások, mint szomszédok. Napjainkban falun Székelyzsomboron, városban Segesváron működnek ilyen szomszédok, funkcióik a temetkezéssel kapcsolatos feladatok megszervezésére korlátozódnak.

A Szászföld szomszédokában, temetkezéssel kapcsolatos tennivalók közös ellátására létrejött magyar szomszédok a Kisküküllő-menti falvakban találhatóak. A dombói, ádámosi, gogánváraljai és fehéregyházi példák a szász modell fellazult másolatai, amelyek esetenként az egyház ösztönzésére és annak felügyeletével alakultak meg.

Anne Schiltz a segesvári női szomszédokot elemzi („*A segesvári női szomszédok. Diskurzus és gyakorlatok*”). A 19. század folyamán ugyanis a szomszédok egy nemek szerinti differenciálódáson estek át, elsősorban a városokban, ahol a szerző szerint „a formálódóban levő polgárság tudatosítja a nemek szerinti munkamegosztás konstruált jellegét”.

A hagyományos szomszédok a férfiak intézményei, a nőket a férfi családfők képviselik és a legfontosabb eseményeken a nők nem jelenhetnek meg. Annak ellenére van ez így, hogy számos fontos tevékenységet a nők végeznek (ünnepségek előkészítése, segédkezés a pap mezőgazdasági munkálataiban, temető rendben tartása, stb.). A női szomszédok megalakulásával e hagyományosan női feladatok ellátása egy új, explicit struktúra keretében szerveződik meg. Ez

az intézmény azonban nem ekvivalens intézménye a férfi szomszédságnak, mert míg a családfők a teljes családjukat képviselik, a nők szomszédságukban mást nem képviselnek.

A női szomszédságok szervezeti felépítése a hagyományos szomszédsághoz hasonló. Tevékenységeik napjainkban a külföldről érkező humanitárius segélycsomagok szétosztásának megszervezéséből, karácsonyi ajándékcsomag készítéséből a gyerekek és 70-en felüli öregek számára, valamint temetések esetén koszorú beszerzéséből. (Miközben a férfi szomszédságok tevékenysége is csak a temetkezésekkel kapcsolatos feladatokra korlátozódik).

Lényeges különbség a két intézmény között, hogy míg a Szomszédság írott szabályzat szerint működik, a női nem. Ehhez a különbséghez, ennek következményeihez a két intézmény közötti hierarchikus viszony kapcsolódik. „...a diskurzus szintjén konszenzus van a „férfi” és „női” szomszédságoknak tulajdonított hierarchikus pozíciókat illetően. A becsülethez és felelősséghez kapcsolódó „komoly” feladatok a férfi szomszédsághoz kötődnek, míg a női szomszédságokkal a másodlagos feladatok asszociálódnak. A férfiak feladatai a szabályzatban rögzített köteleességekhez kapcsolódnak, be nem tartásuk pénzbírságot von maga után. Minthogy a nők nem rendelkeznek saját írott szabályzattal, feladataik sehol nincsenek felsorolva, és nincs kötelező jellegük. Ily módon a szomszédsági intézmény két formájának olyan aszimmetriája mutatkozik meg, amelyben a megszorítások a férfialdálhoz, egy bizonyos flexibilitás pedig a női oldalhoz tartozik.”

Az intézmény nemek szerinti strukturálódásának legfontosabb tényezőjeként a szerző a pénzbírságot emeli ki. Ennek kapcsán a diskurzus szintjén fennálló aszimmetriát a gyakorlat szintjén fordított irányúként ragadja meg: míg a férfiak intézményében a köteleességek (azaz az egyén és a csoport kapcsolata) pénzben is kifejezhető és megváltható, vagyis reális választási lehetőség létezik a feladatok személyes ellátását illetően (pl. a vezető tisztség visszautasítható egy összeg ellenében, vagy a temetkezésen való személyes részvétel megváltható), addig a nők esetében az explicit szabályozások hiányában ez nem tehető meg. „A személy csoporttal szembeni felelőssége érintetlen és teljes marad, nincs mellőzve és felemésztve egy bírságfizetéssel definiált tér-időben, mint a (férfi) szomszédság esetében.” Statutum hiányában a nőknek bizonyos fokú szabadsága van a tagság illetve a feladatok ellátását illetően, ám pontosan ezen szabadságok pontosításának és rögzítésének a hiánya miatt a csoport elvárásai nyomást gyakorolnak az egyénre, az elvárásoknak való meg nem felelés pedig komoly feszültségeket eredményez.

Vasile Șoflău egy román faluban működő szomszédságot mutat be („*A drăguși-i szomszédságok: „románok szomszédságai” vagy „román szomszédságok”?*”). Tanulmányában a román falvakban található szomszédságok és egyéb intézmények közötti kölcsönhatásokat vizsgálja. A napjainkban is létező drăguși-i szomszédságokat elemzi, amelyekről a 30-a években H. H. Stahl is írt.

Az elemzésben a megfigyelt szomszédságok szerkezetének és funkcióinak bemutatása után azok viszonyát vizsgálja az egyházzal és a polgármesteri hivatallal, ezt követően a faluban működő cserék rendszerét vizsgálja, végül arra a kérdésre keresi a választ, hogy napjainkban milyen tényezők akadályozzák leginkább a szomszédságok működését.

A Drăguși-ban létező szomszédságokat egy vagy két utca háztartásai alkotják. Vezetőjük az Apa, akit meghatározatlan időre választanak, új Apa választására csak a régi lemondása esetén kerül sor. A választásra az utcán kerül sor („hogy mindenki szeme láttára történjen”), kisebb vigassággal egybekötött gyűlésen, azt a jelöltet választva meg, aki erre az alkalomra a legtöbb italt kínálja fel fogyasztásra.

Az Apa feladatai a legtöbb szomszédságban a halálesetekkel kapcsolatos tennivalók megszervezésére korlátozódnak, legfontosabb ezek közül a sírásás és a halott temetőbe szállításának megszervezése. A sírásás a tagok feladata, a rotációs rendszer szerinti sorrend betartásának nyilvántartását az Apa végzi. A sírásási kötelezettség pénzzel megváltható, illetve az érintett személy helyett küldhet maga helyett. Az Apa privilégiuma, hogy a sírásásban (illetve egyéb fizikai munkákban) nem vesz részt, ez egyben a fizetség is munkájáért. A sírásás mellett egyes szomszédságokban az Apa egyéb funkciókat is betölt, felvigyáz az utca tisztaságára, megszervezi a sáncásásokat és az út menti fák törzsének bemeszelését, stb.

A szomszédság és az egyház viszonyát vizsgálva a szerző szoros kapcsolatot állapít meg az egyházban működő Férfi- illetve Női tanácsok és a szomszédságok között. E tanácsok tagjainak megválasztásánál a szomszédságokból, mint területi egységekből választanak egy-két képviselőt, és mind a Férfitanács, mind a Női tanács feladatainak egy részét a szomszédságok felhasználásával látják el.

A polgármesteri hivatal az egyháznál gyengébb kapcsolatban van a szomszédságokkal, e kapcsolat nagyjából a szomszédsági vezetők információterjesztésben vállalt szerepére korlátozódik.

A javak cseréjében a szomszédságoknak nincs szerepük. Míg hajdanán az intézmény fő feladata volt a közös gazdálkodás koordinálása, e funkciója mára a gazdálkodási mód átalakulásával megszűnt. A keresztelők, esküvők, temetések alkalmával történő, pontosan könyvelt (füzetben jegyzett) ajándékcserék nem a szomszédsági intézményben, hanem egy bonyolult rokoni-szomszédi-baráti hálózat keretében történnek, amelyben a rokoni elem dominál. Mivel a felek közötti cserék nem kötelező jellegűek (mint a szász szomszédságban) e hálózat határai folyamatosan változnak. E cserék inkább jótétemények és hálák, mint kötelezettségek, azaz az ajándékozás-vizontajándékozás mechanizmusa szerint történnek.

Az ajándékcsererendszer szerveződésében véli megragadni a szerző a szomszédságok különböző funkcióinak eltűnését. Mint mondja, az ajándékozási rendszer extrapolálható más típusú cserékre, a cserék gyakorlatában egy háztartás „elkötelezettségei/tartozásai” és „jogosultságai” megsokszorozódnak az élet különböző szféráiban. Márpedig az ajándékozási rendszerben egy háztartás cserelehetőségeit a falu státusz-szerkezetében elfoglalt helye határozza meg, a szomszédi-rokoni-baráti hálózat kiterjedtsége így korelál a család gazdasági-társadalmi pozíciójával, amelynek hatása erősebb, mint a térbeli közelségé.

Gabriela Coman talán a legizgalmasabb feladatra, az egykor szászok lakta falvakban napjainkban működő szomszédsági intézmények bemutatására vállalkozik („*A szomszédok nélküli szomszédságok*”).

A tanulmány első részében bemutatja azt a társadalmi kontextust, amelyben ezek az intézmények létrejöttek és működnek. Az egykor szászok lakta falvakba két hullámban telepedtek be „nem szászok” (románok és cigányok). Az 50–60-as években a kommunista hatalom által betelepítettek képezték az első hullámot, ők a „kolonisták”, majd több évtized után, a szászok 1990 utáni tömeges távozásával kezdődően követik őket a már kiürülő falvakba áramló „jövevények”. Az elenyésző kisebbséggé zsugorodott szász lakosság mellett ma már a telepések szintén őshonosnak tekintik magukat, ebben az önmeghatározásukban súlyosan nyom a latba a néhány évtizedes együttélés a szász lakossággal. Az egykori szász lakosságtól ők vették át a stafétabotot, ők a „szász modell” továbbvivői, az azonosulás szélsőséges formáiban „a szászok (e) románok ősei”. Velük szemben a jövevények azok, akik már nem ismerik a szász modelleket, és akik az

társadalmi hierarchia alján helyezkednek el. A szerző elsősorban az 1990 után betelepültek szomszédságaira koncentrálnak, az „új szomszédságok” sajátosságainak kiemelését azonban a „rég szomszédságokkal” való összehasonlítás révén végzi. A legfőbb eltérést a kétféle intézmény között a szervező elv megváltozásában látja: míg a régi szomszédságok próbálták megőrizni a szászos szervezési elvet, különösen a térbeli közelséget, az 1990 után alakuló szomszédságok esetében ez az elv „felhígul”, a térbeli proximitás elve mellett más szervezési kritériumok is megjelennek (életkor, foglalkozás, társadalmi pozíció, stb.).

Az új szomszédságok a szászoktól vagy régi románoktól átvett szabályzattal rendelkeznek, emellett a tagságról, az eseményekről és a pénzügyekről „nyilvántartásokat” is vezetnek. A régi szomszédságokkal ellentétben a tagság ma már ténylegesen választás kérdése. A felvételnek azonban ma is megvan a maga rituáléja: a belépési szándékot rendszerint írásban kell kérvényezni, a kérés elfogadása esetén belépési díjat kell fizetni (a belépési díj nagyságrendi behatárolása érdekében álljon itt egy példa: egy keresztényszigeti szomszédságban a belépési díj 1 liter pálinka, 5 liter bor és a havi átlagbér felének megfelelő pénzügyösszeg).

Az új szomszédságok életében egy év során általában három fontos esemény van, a tél folyamán a tagok közgyűlése és a téli mulatság, valamint egy nyári mulatság. A közgyűlésen (amelyen ma már a nők is részt vesznek) megbeszélik az elmúlt év eseményeit, módosítják a tagsági díjak, taxák és bírságok értékét, megvitatják az új belépési kérelmeket, megválasztják az új Apát és rögzítik a mulatság időpontját. A téli mulatság sok esetben egybe esik a szászok farsangi báljával, a mulatság estéjén a tagok gyakran meglátogatják egymást, ajándékokat váltva. A nyári mulatságra júliusban vagy augusztusban kerül sor, a mezőgazdasági munkálatoktól függően. Az általában a szabad ég alatt, a természetben (esetenként vendéglőben) megrendezett eseményen minden családtag, a gyerekek is részt vesznek. A tanulmány végső, de talán fő kérdése, hogy miért részesítik előnyben az újonnan érkezők a szomszédságot más társulási formákkal (egyesülettel, klubbal) szemben. A szerző következtetése szerint ennek oka, hogy a falvak lakói olyan formákban igyekeznek „létezni” és „cselekedni” amelyeket az őshonosok is felismernek és értékelnek. Bár a tagok az intézmény választása mellett szóló motivációként általában annak pragmatikus funkcióit, a halálesetek alkalmával biztosított kölcsönös segítségnyújtási rendszert emelik ki, észre kell venni a gyorsan cserélődő lakosságú településeken annak integráló és identitás-teremtő funkcióit. A részvételt megerősítő szankciórendszer a beköltözők egyéni szintű integrációjához járul hozzá. A falu-szintű integrációt esetenként ugyancsak a szomszédságok közvetítésével próbálják elérni, olyan teljességre törekvő formák alkalmazásával, amelyek (legalább formális szinten) az őshonosokat és újonnan-érkezőket szorosabb kommunikációra kényszerítik (Szomszédságok Bálja, Jövevények Bálja). Az integráció mellett a szomszédságoknak az *identitás fenntartásában* betöltött szerepéről is beszélhetünk: az új szomszédságok révén az újonnan érkezettek egyrészt fenntartják jövevény-identitásukat, másrészt általa egy kicsit őshonosokká is válnak. Így a szomszédság intézménye egy időben identitás-fenntartó eszköz és legitimitás-forrás.

Összegzésként a szerző megállapítja, hogy napjainkban a szomszédság „szász modellje” feloldódásának lehetünk tanúi. A létező formák sokszorozódnak és diverzifikálódnak, így egy modellben való bemutatásuk egyre nehezebbé válik, közös vonásként alig néhány sajátosság emelhető ki. „Strukturális szempontból a térbeli közelség egyetlen elve a szelekciós kritériumok sokaságával cserélődött fel, amely a szomszédságot a térbeli közelségen alapuló társulásból a társadalmi közelségen alapuló társulássá változtatja. Ebben az új konfigurációban „egy szomszédság tagjának lenni” már nem kötelező, opcionálissá válik. Az egyéni választás felcseréli a „társ-

dalmi szükségszerűséget”, és a szomszédság működésének központi elemévé válik. Választani lehet a szomszédság más tagjaival szembeni kötelezettségek teljesítése vagy kifizetése között, a belépés vagy a kilépés között, és mindezekben túl lehet dönteni a különbségek fenntartása mellett (amely különbségek alapján utasították el őket az őshonosok) egy helyi, és nem valamilyen más társulási formában.”

Vintilă Mihăilescu zárótanulmánya („*Szomszédság és szocialitás*”) nem annyira saját empirikus anyagra, mint inkább a kötet már bemutatott tanulmányaira épül, azoknál azonban elméletibb jellegű. Tulajdonképpen a bevezetőben megfogalmazott probléma részletes kifejtését végzi el, vagyis a szomszédsági intézmény (tágabb környezetétől elütő) sajátos vonásait próbálja megragadni. Ennek érdekében a szász szomszédságot a román „obște devălmașă”-val hasonlítja össze. E gazdálkodói birtokközösség intézményét tehát a román falu fő szervező elvének tekinti.

Archaikus formájában az obște devălmașă idegenek előtt zárt, homogén, az egész falura kiterjedő intézmény, amelynek keretében a falu, közös birtokán, közösen gazdálkodik. Evoluált formájában viszont a falu részközössége. A vagyoni differenciálódáson átesett, csoportokra és társadalmi kategóriákra tagozódott faluban már számos betelepült idegen is él, ezek jogait nem az őshonosságra hanem szerződésekre alapozzák. Ebben a helyzetben kerül sor rekonstruált családfák alapján nagycsaládi birtokközösségek létrehozására, a falu történetének egy olyan pillanatában amelyben a falu-szintű birtokközösség már nem működik. Más szóval e rendszer a családfán (mint „etiológiai jogi legendán”) alapul.

A vizsgált kérdés szempontjából azonban az a lényeges, hogy az „obște devălmașă” esetében a csoport-képző elv az *őshonosság*, amelyet mikor kikezd az újonnan érkezők nagy száma, genealógiák felállításával lehet (re)konstruálni. Az intézmény szervező elvében tehát egy *retrospektív racionalitás* ragadható meg, ellentétben a szomszédsággal, amelyre intencionalitás-jellegének köszönhetően inkább egyfajta prospektív-racionalitás jellemző.

A szomszédság jellegzetességének meghatározó eleme azonban a statutum és annak előírásai. Mint írott közösségi aktus, a statutum „írott és elfogadott szabályokon alapuló, kötelesség-jellegű közösségi normativitást hoz létre”. Ezzel szemben az orálisan megerősített kollektív gyakorlat közösségi normativitása inkább „elkötelezettség”-jellegű. A statutum, a mindennapi élet részletes szabályozásával megszabja a reciprocitási kapcsolatok körét, csökkentve ezzel a közösségi életen belüli kiszámíthatatlanságot – azaz racionalizálja a szomszédok közötti kooperációs módokat. Ebből fakad az összetartozás érzésének a különbsége a két helyzetben: míg a szomszédságban ez az érzés „biztonságnak” nevezhető, a román faluban inkább „bizalomról” beszélhetünk.

A zárótanulmány legérdekesebb része azonban az az elméletalkotási kísérlet, amelyben a szerző a racionális döntésemélet kritikájából kiindulva egy olyan elméleti rendszert épít fel, amelyben lehetségessé válik az új szomszédságok létrehozása mögött álló motivációk megértése. Ez ugyanis nem érthető, ha a megértésben az érdekkövető homo economicus axiómájából indulunk ki. A homo economicust ezért felcseréli a társadalmon kívül létezni nem tudó emberrel, akinek fő érdeke a valakikkel való összetartozás (és a másvalakiktől való elkülönülés) biztosítása. A szerzés tehát mint az összetartozás megteremtésének eszköze lehet fontos, ugyanúgy mint bármilyen más eszköz, amely ezt a célt szolgálni tudja. Mint például a szomszédság intézménye, amely a változó lakosságú, egykor szász falvakban a hovartartozások, kizárások és megkülönböztetések játékában különösen jó eszköz lehet.